

BULLETIN OF ECONOMIC THEORY AND ANALYSIS

Journal homepage: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/beta>

Toplumsal Cinsiyet Temelinde Bütçeleminin Siyasi Boyutu

Gizem Esra KUL <https://orcid.org/0000-0002-7001-4796>

Hilmiye Yasemin ÖZUĞURLU <https://orcid.org/0000-0003-4813-1352>

To cite this article: Kul, G., E. & Özüğurlu, H., Y. (2022). Toplumsal Cinsiyet Temelinde Bütçeleminin Siyasi Boyutu. *Bulletin of Economic Theory and Analysis*, 7(1), 59-85.

Received: 15 Apr 2022

Accepted: 07 June 2022

Published online: 30 June 2022

©All right reserved

Bulletin of Economic Theory and Analysis

Volume VII, Issue 1, pp. 59-85, 2022

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/beta>

Original Article / Araştırma Makalesi

Received / Alınma: 15.04.2022 Accepted / Kabul: 07.06.2022

Toplumsal Cinsiyet Temelinde Bütçelemenin Siyasi Boyutu*

Gizem Esra KUL^a

Hilmiye Yasemin ÖZUĞURLU^b

^aDoktora Öğrencisi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Bursa, TÜRKİYE

<https://orcid.org/0000-0002-7001-4796>

^bDoç. Dr, Mersin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Mersin, TÜRKİYE

<https://orcid.org/0000-0003-4813-1352>

ÖZ

Toplumsal cinsiyet algısının sosyo-ekonomik ve ekonomi politik bir tartışma alanı olarak ele alınması, toplumsal cinsiyet temeline dayalı bütçelemenin farklı uygulama biçimlerini değerlendirmek açısından önemlidir. Nitekim toplumsal cinsiyet rollerini siyasal karar alma süreci içinde görünür kılan politika aracı toplumsal cinsiyet temelli bütçeleme yaklaşımıdır. Toplumsal cinsiyet temelli bütçe yaklaşımlarında dikkate alınması gereken temel nokta, bütçe politikalarının kadınların özel alana hapsolme, kadın emeğinin görünmez kılınması gibi toplumsal cinsiyet rolleri sonucunda şekillenen yapısal sorunları çözümlenmeye yardımcı olup olmadığıdır. Bu çerçevede temel amaç, cinsiyet rollerini dönüştürmeyi amaçlayan bütçe sistemleri oluşturabilmektir. Buradan hareketle çalışmada cinsiyet rollerini meşrulaştıran sosyal hizmet ağırlıklı bütçe politikaları toplumsal cinsiyete “duyarlı” yaklaşımlar olarak değerlendirilirken, cinsiyet rollerinin dönüşümünü içeren yaklaşımlar toplumsal cinsiyet “esaslı” bütçe politikası yaklaşımı olarak kavramsallaştırılmaktadır. Böyle bir kavramsallaştırma demokrasi modelleri ile toplumsal cinsiyet bütçeleme uygulamaları arasındaki ilişki çerçevesinde ele alınmaktadır. Buradan hareketle her bir demokrasi modelinde toplumsal cinsiyet temelli bütçe politikalarının kadınların toplumsal konumu üzerindeki etkileri değerlendirilmekte ve sorgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler
Yapabilirlikler,
Demokrasi Modelleri,
Toplumsal Cinsiyet
Bütçeleme.

JEL Kodu
H61, I31, J16.

İLETİŞİM Gizem Esra KUL ✉ gizemesra@windowslive.com ☎ Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Bursa, TÜRKİYE

* Bu çalışma, Gizem Esra Kul tarafından Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalında Temmuz-2019 tarihinde tamamlanmış “Alternatif Bir Yaklaşım Olarak Toplumsal Cinsiyet Esaslı Bütçeleme: Yerel Yönetimler Çerçevesinde Karşılaştırmalı Bir Analiz” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

The Political Dimension of Gender Budgeting

ABSTRACT

Considering the perception of gender as a socio-economic and political economy discussion area is important in terms of evaluating the different application forms of gender-based budgeting. As a matter of fact, the policy tool that makes gender roles visible in the political decision-making process is the gender-based budgeting approach. The main point to be taken into account in gender-based budget approaches is whether budget policies help to resolve structural problems shaped by gender roles, such as women being confined in the private sphere and making it invisible women's labor invisible. In this framework, the main purpose is to create budget systems that aim to transform gender roles. From this point of view, in the study, social services -oriented budget policies that legitimize gender roles are evaluated as "sensitive" approaches to gender, while approaches that involve the transformation of gender roles are conceptualized as a gender "based" budget policy approach. Such a conceptualization is discussed within the framework of the relationship between democracy models and gender budgeting practices. From this point of view, the effects of gender-based budget policies on women's social position are evaluated and questioned in each model of democracy.

Keywords
Capabilities, Models of Democracy, Gender Budgeting.

JEL Classification
H61, I31, J16.

1. Giriş

Toplumsal cinsiyet yaklaşımı, kadınlar ve erkekler arasındaki güç ilişkilerinin görünür hale gelmesini sağlamaktadır. Bu anlamda toplumsal cinsiyet ilişkilerini ele alan araştırmalar feminist bir bakış açısını gerektirmektedir. “Feminizm cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürü ve baskıyı sona erdirmeye çalışan bir harekettir.” Buna göre cinsiyetçi tutum ve eylemlerin kadın/erkek, yetişkin/çocuk kimin tarafından gerçekleştirildiğinin önemi yoktur. Feminizm, dünya üzerinde bir cinsin diğer bir cinsi tahakküm altına almasına karşılık verilen bir mücadeledir. Aslında doğrudan cinsiyet sömürüsüne karşı doğmuştur. Bu açıdan feminizm amaçladığı dünya düzeninde belirli bir cinse ya da gruba yönelik değildir, kapsayıcıdır. Hooks’un kitabına ismini verdiği gibi “feminizm herkes içindir” (Hooks, 2000).

Feminizmin kadınlar için özellikle önem ifade etmesi ise, kapitalist ekonomik işleyişe dayalı erkek hegemonyasının bu cinsiyet sömürüsünün baskın tarafı olmasıyla açıklanabilir. Cinsiyetler düzeninde eşitsizlikleri gidermek için önce kadınların bedenleri ve sosyo-ekonomik konumlarındaki özerkliğin sağlanması için mücadele edilmesi gerekmektedir. Buradan hareketle feminist iktisat, emek piyasasına hâkim olan cinsiyet körü yaklaşımları irdeleyerek kadın emeğinin

görünmeyen yüzünü ortaya çıkarmayı hedeflemekte ve kadın emeğini toplumsal cinsiyet rolleri ve sosyal ilişkiler bütününe dikkate alarak incelemektir (Serdaroğlu, 2010:3)

Maliye ve feminist iktisat kuramlarını bir araya getiren toplumsal cinsiyet temeline dayalı bütçeleme ile amaçlanan, kadınların toplumsal iş bölümünden doğan dezavantajlı sosyo-ekonomik konumlarını, siyasal karar alma sürecinin içerisinde görünür kılmaktır. Bu anlamda bütçe hakkının kullanım süreci, siyasal sürecin bir yansıması olarak ele alınmalıdır. Siyasal sürecin işleyiş yöntemlerini belirleyen demokrasi modellerinin, bütçe hakkının kullanım biçimine yön verdiği bir gerçektir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet temeline dayalı bütçeleme yaklaşımları, bu yaklaşımlara yön veren demokrasi anlayışlarına bağlı olarak, cinsiyetler üzerinde kaynakların yeniden dağılımının gerçekleştirilmesine olanak sağlamaktadır.

Feminizm ve demokrasi modelleri arasındaki ilişki, her iki geleneğin eşitlik için verdiği mücadele ve hegemonik yönetim anlayışlarına karşı tutumlarından ileri gelmektedir. Diğer taraftan feminizm, demokrasinin eril işleyişini değiştirmeyi hedeflemektedir. Feminizmin demokrasinin işleyişini sorguladığı bütünsel çerçeveye “kim için demokrasi?” sorusu ile ortaya çıkmaktadır. Feminist hareket için, demokrasinin varlığı kadar, demokrasinin kim için var olduğu büyük bir önem taşımaktadır. Böyle bir sorgulama demokrasinin cinsiyetini ve demokrasinin cinsiyetine göre şekillenen kamusal alan ve özel alan ayırımını feminist perspektiften değerlendirme ihtiyacını doğurmaktadır (Phillips, 2012: 16). Kamusal ve özel alanın feminist perspektiften analizi, en etkili ekonomi-politik alan olarak toplumsal cinsiyet bütçelemesi üzerinden yapılmaktadır.

Bu çerçevede toplumsal cinsiyet bütçelemesini inceleyen diğer akademik çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada, demokrasi modelleri ayırımı yapılarak, bu ayırımı dayalı farklı toplumsal cinsiyet temelli bütçe pratikleri önerisi geliştirilmektedir. Buradan hareketle her bir demokrasi modeline karşılık gelen toplumsal cinsiyet temelli bütçe yaklaşımları ve yurttaşlık tanımları ortaya konmaktadır. Klasik demokrasi yaklaşımı toplumsal cinsiyet “körü” bütçe ve kadının “tanınmayan” yurttaşlığı ile ilişkilendirilmektedir. Sosyal demokrasi yaklaşımı, toplumsal cinsiyete “duyarlı” bütçe ve kadının “eksik” yurttaşlığı ile tanımlanmaktadır. Son olarak ele alınan katılımcı demokrasi modeli ise toplumsal cinsiyet “esaslı” bütçe yaklaşımı ve “mahrem” yurttaşlık kavramı ile bağdaştırılmaktadır. Böyle bir ayırım ve kavramsallaştırma, toplumsal cinsiyet bütçelemesine ilişkin özgün bir analitik çerçeve sunmayı hedeflemektedir.

Buradan hareketle çalışmanın amacı, toplumsal cinsiyet körü bütçe politikalarına karşı alternatif bir bütçe politikası olarak toplumsal cinsiyet esaslı bütçe önerisi geliştirmektir. Toplumsal cinsiyet esaslı bütçeleme'nin önemi, kapitalist ekonomik işleyiş tarafından yeniden üretilen cinsiyete dayalı toplumsal iş bölümünün dönüşümüne yapacağı katkıyı ortaya koymaktır.

Bu amaçla çalışmanın ikinci bölümü; toplumsal cinsiyet bütçeleme'sinin kavramsal çerçevesini sunmaktadır. Üçüncü bölüm, demokrasi modelleri çerçevesinde toplumsal cinsiyet temelli bütçelemeyi ele almaktadır. Dördüncü ve son bölüm, üçüncü bölümde demokrasi modelleri ve toplumsal cinsiyet bütçeleme'si ilişkisi çerçevesinde oluşturulan kuramsal temele dayalı olarak, özellikle toplumsal cinsiyete “duyarlı” ve toplumsal cinsiyet “esaslı” kamu harcamaları yapısı arasındaki ayırımı ortaya koymakta ve toplumsal cinsiyet etkisini değerlendirmektedir.

2. Toplumsal Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Temelli Bütçeleme Yaklaşımı

Toplumsal cinsiyet, cinsiyetin kültürel farklılıklar, zamansal- mekânsal değişimi ve ideolojik temeller çerçevesinde yorumlanmasıdır. Biyolojik cinsiyeti bir veri olarak kabul edersek, toplumsal cinsiyet bu verinin işlenmesidir (Butler, 2010:52). Esas olarak toplumsal cinsiyet kavramı ile biyolojik cinsiyet kavramından tamamen bağımsız bir cinsiyet kimliğinden bahsedilmektedir. Toplumsal cinsiyet bir kurgu psikolojisinden ibarettir ve toplumsal olgular üzerinden inşa edilmiştir. Özünde var olmayan bir cinsiyet kimliği yaratmaya çalışmakta ve yarattığı kimlikleri idealize ederek doğal olanın bu olduğunu ileri sürmektedir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet bir algı politikası olarak yönetilmeye açık hale gelmektedir.

Toplumsal cinsiyet temelli bütçeleme kavramı irdelenirken genellikle ilk sorgulanan cinsiyet eşitsizliklerini aşmak için “Neden bütçe?” sorusundan hareket edilmesi gerektiğidir. Burada öncelikle bütçe kavramı üzerinde durmakta fayda vardır. Bütçe, devletin en etkin ekonomi politikası aracı olup, ülkeye ait değerleri, hangi vatandaşların emeğini önemsendiğini veya hangi vatandaşların emeğinin görünmez kıldığını ortaya çıkaran bürokratik bir süreçtir (Budlender, Sharp & Allen, 1998:6). Başka bir deyişle bütçe devlet- vatandaş ilişkisinde kaynak ve hizmet kapsamını belirlerken, bir yandan da vatandaşlar arasındaki cinsiyet, sınıf vb. farklılıklardan doğan eşitsizlikleri iyileştirme ya da kötüleştirme etkisine sahip bir siyasi belge niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla kamu bütçeleri, üretim ilişkiler tarafından belirlenen ekonomik, sosyal, siyasal boyutlar içermektedir. Bu anlamda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini dönüştürmek adına bütçeler en etkili politika araçlarından biri olarak kabul edilmektedir.

Toplumsal cinsiyet temelli bütçe girişimleri ülkede yerleşik olan demokrasi anlayışına, siyasi iktidarın toplumsal cinsiyete bakış açısına ve siyasi rejimin niteliğine bağlı olarak ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Dolayısıyla cinsiyet temelli bütçeleme yaklaşımında tek bir bütçe yapısından söz etmek mümkün değildir. Toplumsal cinsiyet temelli bütçelemenin uygulama biçimi değişebilirken, bütçenin temelini oluşturan üç amaç sürekliliğini korumaktadır. Buna göre, toplumsal cinsiyet temelli bütçelemede ilk amaçlanan, toplumsal cinsiyet sorunları hakkındaki farkındalığı arttırmaktır. İkinci olarak, hükümetlerin toplumsal cinsiyet eşitliğini bütçe taahhütlerine dönüştürmede sorumlu olmalarını sağlamaktır. Son olarak ise katılımcı süreçlerin bu hedeflerin başarılmasında merkez olarak konumlandırılmasıdır (Cecila Ng, 2016:2). Bu çerçevede toplumsal cinsiyet bütçelemesinin, geleneksel kamu bütçesi kalıplarından farkları aşağıda belirtilen özellikleri çerçevesinde ortaya konmaktadır (Quinn, 2009:8);

- Toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının makroekonomik politika ile ilişkilendirmek adına etkin bir yoldur.
- Bütçelerin toplumsal cinsiyet tarafsız olmadığı önermesine dayanmaktadır.
- Kadınlar için ayrı bir bütçe oluşturulmasını önermemektedir, insan merkezli bir bütçeleme anlayışı üzerine kuruludur.
- Kadınların ve erkeklerin ihtiyaçları için daha kapsamlı araştırmalar ile harcama ve gelir kalemlerini oluşturmaktadır. Dolayısıyla kamu harcamalarının daha verimli şekilde tahsis edilmesini sağlamaktadır.
- Daha geniş yelpazede paydaş katılımını gerektirir. Böylece demokratik süreçlere katılımı güçlendirmektedir.

Toplumsal cinsiyet temelli bütçe politikaları mevcut bütçe politikalarına eleştirel bir yaklaşımın sonucu olarak gelişmiştir. Örneğin cinsiyet körü yaklaşımlar aileyi/hane halkını yeniden üretim ilişkileri içerisinde değil, tüketim ve tasarrufa ait bir kategori olarak konumlandırmaktadır. Buna karşılık toplumsal cinsiyet temelli bütçe politikaları ise aileyi yalnızca tüketicinin bir unsuru değil, toplumsal yeniden üretim birimi olarak ele almaktadır. Ana akım yaklaşımlar kapsamında uygulanan bütçe politikaları hane halkının -çoğunlukla kadının üzerinde kalan- ev içi işleri görmezden gelmektedir. Ev içi üretimin ve emeğin dikkate ve güvenceye alınmadığı bir bütçe politikası uygulanmaktadır. Ailenin tüketen yüzünün yanında üreten yüzünü de esas alan bir bütçe politikası geliştirmenin gerekliliği, toplumsal cinsiyet temelli bütçe sistemini de gerekli kılmaktadır (KEFEK, 2014:7-8). Toplumsal cinsiyet perspektifinin bütçe yapısına

yansıması siyasal karar alma süreçlerine katılım mekanizmaları ile yakından ilişkilidir. Bu anlamda izleyen bölüm, katılım ve/veya temsiliyet etkileri bağlamında demokrasi modelleri ve toplumsal cinsiyet bütçeleme ilişkisini ele almaktadır.

3. Demokrasi Modelleri Çerçevesinde Toplumsal Cinsiyet Temelli Bütçeleme

Demokrasi kavramı incelendiğinde kavramın tek bir tanımının olmadığı, demokrasinin toplumsal gelişim dinamiklerinden beslendiği ve dönüştüğünü belirtmek gerekir. Farklı zaman dilimlerinde demokrasiye farklı anlamlar yüklenmiştir. Tarihsel ve toplumsal gelişme dinamikleri çerçevesinde değerlendirildiğinde, 20.yüzyılın ortalarında demokrasi kavramı genellikle temsili demokrasi ile ilişkilendirilmektedir. Ancak günümüzdeki gelişmeler dikkate alındığında, farklı demokrasi biçimlerinin yeniden gündeme geldiğini ve/veya farklı demokrasi yaklaşımlarının ortaya çıktığına dikkat çekmek gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında demokrasi kavramsallaştırılması net bir anlam olmaktan çıkarak, dönüşümü bünyesinde barındıran bir arayış halini almaktadır (Tekeli, 2009:314).

Demokrasinin gelişimi uzun ve tartışmalı tarihsel bir süreci kapsamaktadır. Demokrasi ve feminizm arasında kurulan ilişki ise her iki geleneğin de keyfi iktidar uygulamalarının sınırlandırılması konusundaki ısrarlarına dayanmaktadır. Demokrasinin ortaya çıkışı olarak görülen Eski Yunan'da demokrasi, kadınların ve kölelerin olmadığı bir yaklaşımı ifade etmektedir. İki gelenek arasında kurulan köprü özünde eşitlik arayışının bir sonucu olarak yorumlanmaktadır. Demokrasinin temel öğretisi eşitlik ve adaletin sağlanmasıdır. Ancak bu noktada feministler "kim için eşitlik?" sorusunu gündeme getirmektedir. Bu anlamda eşitlik anlayışı oluşturulurken demokrasinin "cinsiyet körü" kaldığı noktaları değiştirmek, feminizmin demokrasi üzerindeki en temel etkisini ortaya koymaktadır. Başka bir ifadeyle, eşitliği cinsiyetler arasında ve sınıflar arasında genişletebilmek feminizm ve demokrasinin ortak şiarı halini almaktadır (Phillips, 2012: 13).

Demokrasinin toplumsal cinsiyet perspektifinden değerlendirilmesi, kadınların politik süreçlere ne derece dahil olduğunu gözlemlene fırsatı vermekte ve erk demokrasisi içerisinde ne gibi demokratik kazanımlar elde ettiklerini sorgulamayı sağlamaktadır (Eley, 2008: 34). Demokrasinin feminizm ile buluştuğu en can alıcı noktayı ise yurttaşlık tanımlarının cinsiyetlendirilmesi oluşturmaktadır. Aydınlanma çağı ile birlikte yaşanan toplumsal gelişmeler ışığında dahi yurttaşlık tanımları kadınların yurttaşlığını görünür kılmaktan uzaktır. Kadın

yurttaşlığı bu dönemde elde edilen toplumsal kazanımlara rağmen ikincil konumdadır. Ancak 20. yüzyıl ile birlikte kadın bedenine ait politikaların özerkliği ve siyasal alanda kadın varlığına yönelik talepler, yurttaşlık kavramının niteliğini kökten değiştirmenin gerekliliğini ortaya koymaktadır (Eley: 2008:134). Bu gereklilik her demokrasi modeli içerisinde kadınların yurttaşlıklarını ve dolayısıyla bütçe haklarını farklı şekillerde etkilemektedir. Çalışmanın ilerleyen alt başlıklarında her bir demokrasi modeli içerisinde kadın yurttaşlığının nasıl konumlandırıldığı ve cinsiyet temelli bütçe anlayışlarındaki farklılıklar üzerinde durulmaktadır. Bu noktada demokrasi modelleri seçiminin, bünyesinde barındırdığı yurttaşlık kavramı ve katılım mekanizmalarının bütçe sistemlerine ve pratiklerine yansımaya bağlı bir tercihe dayandığını belirtmek gerekir. Bu anlamda toplumsal cinsiyet temelli bütçeleme yaklaşımında tek bir plan olmadığını yinelemek yerinde olacaktır. Aşağıda yer alan tabloda, demokrasi modellerine göre farklılaşan devlet, yurttaşlık ve bütçe yaklaşımları toplumsal cinsiyet perspektifine dayalı bir sınıflandırmayı kapsamaktadır. Tablonun anlaşılabilirliğini arttırmak adına öncelikle çalışmamızda yer alan temel kavramları açıklığa kavuşturmak, demokrasi modellerinden hareket ederek analiz ettiğimiz toplumsal cinsiyet bütçelemeleri arasındaki farkları daha net biçimde ortaya koymamıza yardımcı olacaktır. Bu kapsamda;

- Toplumsal cinsiyet körlüğü; bütçe süreçlerine ve politik süreçlerin tüm aşamasına konu olan uygulamaların toplumsal cinsiyete olan etkisinin görmezden gelinmesini ifade etmektedir. Bu durum cinsiyet tarafsızlığı ile değil, cinsiyet körlüğü ile sonuçlanmaktadır.
- Toplumsal cinsiyete duyarlılık; toplumsal cinsiyet farkındalığı olan ancak toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini kadınların günlük yaşamlarında aldıkları sorumluluklar üzerinden ele alınmasına ve kadınların toplumsal cinsiyet rollerinin meşrulaştırılmasına neden olan bakış açısı olarak tanımlanmaktadır.
- Toplumsal cinsiyet esaslı yaklaşım; yerleşik toplumsal cinsiyet rollerini sosyo-ekonomik sistemin yapısal özelliklerine rağmen dönüştürmeyi hedefleyen, kadının konumunu doğrudan etkileyen bütçe politikaları ile ilişkilendirmektedir. Bu anlamda köklü sistemsel dönüşümün altyapısını oluşturan bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır.

Tablo 1

Demokrasi Modelleri Çerçevesinde Toplumsal Cinsiyet Bütçeleme Yaklaşımları

Demokrasi Modelleri	Klasik Demokrasi	Sosyal Demokrasi	Katılımcı Demokrasi
Devlet Yaklaşımı	Tarafsız Devlet	Sosyal Devlet	Heteredoks Yaklaşım Dayalı Devlet (Devletin görelî özerkliği)
Kadının Yurttaşlığı	Kadının “ Tanınmayan ” Yurttaşlığı	Kadının “ Eksik ” Yurttaşlığı	Kadının “ Mahrem ” Yurttaşlığı
Bütçe Yaklaşımı	Geleneksel Bütçeleme Yaklaşımı	Sosyal Bütçeleme Yaklaşımı	Well-Being (Dirlik) Temelinde Bütçeleme Yaklaşımı
Bütçenin Cinsiyet Temelinde Değerlendirilmesi	Toplumsal Cinsiyet “ Körü ” Bütçe Yaklaşımı	Toplumsal Cinsiyete “ Duyarlı ” Bütçe Yaklaşımı	Toplumsal Cinsiyet “ Esaslı ” Bütçe Yaklaşımı

Not. Tablo tarafımızca hazırlanmıştır.

Tabloda aktarılmaya çalışıldığı üzere her demokrasi modeli kadınların toplumsal gerçekliğini farklı biçimde konumlandırmaktadır. Klasik demokrasi anlayışının bütçe sistemi, cinsiyetleri ne kadar dikkate aldığı derin biçimde sorgulatmaktadır. Sosyal demokrasi yaklaşımı mevcut bütçe sistemlerini toplumsal cinsiyete “duyarlı” hale getirme anlayışı ile sınırlı tutmuştur. Ele alınan son model olan katılımcı demokrasinin temel varsayımlarından yola çıkılarak oluşturulan katılımcı temelde cinsiyet “esaslı” bütçe yaklaşımı, geleneksel katılımcı bütçeleme yaklaşımlarından farklı olarak cinsiyetler üzerinden bir bütçe planlaması yapmaktadır. Dolayısıyla katılımcı temelde cinsiyet esaslı bütçeleme yaklaşımı kadınların katılımına elverişli bir demokrasi modeli öngörmektedir. Buradan hareketle izleyen alt başlıklar, klasik demokrasi pratiği ile ilişkilendirdiğimiz cinsiyet “körü” bütçe, sosyal demokrasinin bir yansıması olarak kabul ettiğimiz cinsiyete “duyarlı” bütçe ve katılımcı demokrasi pratiği temel alınarak geliştirilen cinsiyet “esaslı” bütçe kavramları arasındaki farklılıkları analiz etmeyi ve hâkim demokrasi modelinin cinsiyet temelli bütçeye olan etkisini görünür kılmayı hedeflemektedir.

3.1. Klasik Demokrasi ve Toplumsal Cinsiyet “Körü” Bütçeleme

Demokrasi öğretileri, yönetimin nasıl daha iyi sağlanacağı sorusu temel alınarak farklılaştırılmaktadır. Schumpeter, demokrasiyi halk anlamına gelen “demos” ve yönetim anlamına gelen “kratos” kavramlarına bağlı olarak ortaya çıkan “halkın yönetim egemenliği” anlayışının dışında tanımlamaktadır. Ona göre demokrasi, halkın kendi yönetim egemenliğinden çok, halkın

onları yönetecek erkekleri/kişileri kabul etme veya reddetme fırsatına sahip olmasıdır (Schumpeter, 1975: 284-285). Bu tanım farklı demokrasi anlayışları içerisinde çeşitli sebeplerle sorgulanabilir. Ancak sorgulanması gereken başka bir nokta ise demokrasiye hâkim olan cinsiyet algısıdır. Tanım, kurulu olduğu eril cinsiyet algısı ile demokrasinin cinsiyetini sorgulatur niteliktedir (Phillps, 2012:15).

Demokrasinin hangi cinsiyet üzerine kurulu olarak geliştirildiği demokrasinin cinsiyetler üzerindeki sınırını belirlerken, daha iyi bir yönetimin nasıl olacağı sorusu ise, devletin hangi sınıfsal grup tarafından yönetileceğinin kapsamını çizmektedir. John Stuart Mill, demokraside en iyi temsil mekanizmasının nasıl sağlanacağı üzerinde durmaktadır. Buna göre İngiliz Anayasası'nın en belirgin doktrinlerinin; oy hakkı ve temsil hakkının kullanımının vergi ödeme kriterine bağlı olmasına rağmen vergi mükellefi olması koşuluyla erkeklere oy hakkı tanınırken, vergi mükellefi olsa dahi kadınların oy hakkı tanınmadığını vurgulamıştır (Mill, 1871:2). Mill, oy hakkının sınırlı tutulmasının demokratik olmadığı üzerinde durmuş ancak genel oy hakkı kavramını “farklı kişiler için farklı sayıda oy hakkı” olarak tanımlamıştır. Seçme hakkının kullanılması Mill'in ideal temsil yönetiminde farklı kriterlere bağlanmıştır. Buna göre seçme hakkı yalnızca okuma- yazma bilen, eğitilmiş kişiler ve doğrudan vergi ödeyen vatandaşların kullanabileceği bir haktır ve oylar açık oy olarak kullanılmalıdır. Mill, siyasal katılımın belirli bir elit sınıf üzerinde kalmasının sorun oluşturacağı endişesi ile çoğul oy hakkı (plural voting) kurumunu teklif etmiştir. Çoğul oy hakkı, eğitim düzeyi yüksek ve vergi ödeyen vatandaşlara tanınan ayrıcalıklı oy hakkıdır. Modelde “ayrıcalıklı” seçmenler birden fazla oy kullanma hakkına sahipken “ayrıcalıksız” seçmenler yalnızca bir oy hakkına sahiptirler (Schmidt, 2001:95). Klasik bir iktisatçı olan John Rawls, “A Theory of Justice” adlı eserinde en belirgin siyasi eşitsizliğin bir kişi- bir oy öğretisinin ihlal edilmesi olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca Rawls'ın Adalet Teorisi'ne göre, bireyler temsilin gerçek öznesi değildirler, gerçek temsil edilen çıkarlar etrafında şekillenmektedir (Rawls, 2005: 231).

Hayek, liberalizmin eşitlik anlayışı üzerine kurulu olmadığını, klasik liberal teorinin ve klasik demokrasinin bazı üstün insanların varlığının kabulünden hareketle oluşturulduğunu belirtmektedir. Ancak teori üstün insanların kimlerden oluşacağını belirleme yetkisini de birine vermemektedir. Hayek, liberal entelektüel elitlerin toplumu ileriye taşıdıklarının yadsınamaz bir gerçek olarak kabul etmektedir. Fakat bu durumu tüm insanlar adına hareket etmesi beklenen bu

bireylerin “elit sınıfa” ait olduklarını entelektüel birikimleri ile kanıtlamaları koşuluna bağlamaktadır (Hayek, 2006: 347-348).

John Stuart Mill ise üstün insanların kimlerin olması gerektiği konusunda bir şüpheye düşmemiştir. Mill’in, üstün insanların eğitim seviyesi yüksek, entelektüel kişilerden oluşması gerektiği konusundaki tavrının sınıfsal bir çıkarımdan çok entelektüel bir ayrıma gittiğini düşündürebilir. Ancak dönemin koşulları dikkate alındığında eğitim lüks bir mal olarak kabul edilmelidir. Eğitimli kişilerin olduğu sınıf ise zorlu çalışma ve yaşam koşullarına sahip işçi ailelerini dışarda bırakmaktadır. Dolayısıyla eğitim koşulu sınıfsal bir bakış açısını temsil etmektedir. Mill’in demokrasi yaklaşımı ile ilgili eleştirilerin radikal olarak toplandığı nokta tam da bu çerçevede ortaya çıkmaktadır. Zorunlu çalışan işçilerin ayrıcalıklı seçmen niteliklerine sahip sosyo- ekonomik konuma sahip olmamaları, işçi sınıfını seçme hakkının dışında tutulmasına neden olmaktadır. Bu gerekçeler ile çoğul oy hakkı doktrini, farklı kuramcılar tarafından “bir grup elitin egemenliği” olarak yorumlanmaktadır (Schmidt, 2001:99).

Klasik demokrasinin kuramsal alt yapısını liberal demokrasi oluşturmaktadır. Liberal demokrasinin tüm öğretileri ise klasik iktisadın temel argümanlarının bir uzantısıdır. Bu anlamda klasik demokrasi “laissez faire, laissez passed” felsefesini yalnızca ekonomik bir yaklaşım olarak değil, tüm siyasi süreçler ile somutlaştırmaktadır. Buna göre klasik demokrasi minimal devlet anlayışı ve minimal bütçe ilkelerini esas almaktadır. Klasik demokrasinin bütçe pratiğini cinsiyet temelli bir yaklaşım içerisinde incelemeyen önce klasik demokrasinin süregelen bütçe pratiğini irdelemek yerinde olacaktır. Klasik demokrasi yaklaşımının bütçeye yansması kendini “klasik bütçe yaklaşımı” çerçevesinde göstermektedir. Klasik iktisadın minimal devlet yaklaşımı bütçe anlayışının da “minimal” olması sonucunu doğurmaktadır. Ana akım maliye yazınında genel kabul görmüş bir yaklaşım olarak bütçe, kaynak dağılımı, gelir dağılımı ve istikrar fonksiyonları üzerine kurulmaktadır (Musgrave, 1994:13).

Bu yaklaşım içerisinde bütçenin kaynak dağılımı fonksiyonunu, kadın ve erkeklerin kamu harcama ve kamu gelirlerinden farklı şekilde etkilendiği gerçeği dikkate alınmadan oluşturulmaktadır. Oysaki kamu harcamalarının kadınlar ve erkekler üzerindeki etkileri farklı sonuçlar üretmektedir. Musgrave, bütçenin kaynak dağılımı fonksiyonu üzerinde dururken kamusal ve özel malların, kim tarafından üretileceği ve kaynak dağılımının optimal noktasının hangi oranda belirleneceği üzerine yoğunlaşmaktadır (Musgrave, 2004:9). Kaynak ayrımı

fonksiyonuna cinsiyet esaslı bütçe kapsamında baktığımızda kaynak ve gelir dağılımının cinsiyetler için ne ifade ettiği ayrıca önem kazanmaktadır. Kaynakların kim tarafından üretildiğinin yanı sıra kim için üretildiği de bütçede adil bir dağılımı sağlamak adına oldukça önemlidir. Çünkü yineleyerek söylemek gerekmektedir ki üretilen kamusal malların faydası kadınlar ve erkekler için farklı sonuçlar üretmektedir. Bu farklılığı dikkate almamak klasik doktrinin temel öğretisi olan “tarafsızlık” ilkesiyle açıklanamaz. Bunun tersi olarak klasik demokrasi ilkelerine dayalı bir siyasi karar alma sürecinin oluşturduğu kaynak dağılımı, cinsiyetler arasındaki güç dengesini erk bir zihniyetle inşa etmeye açık hale getirmekle ilişkilendirilmelidir.

Bütçenin gelir dağılımı fonksiyonu ise cinsiyetler üzerinden değil asgari düzeydeki gelir dağılımı üzerinden bir analiz ile sınırlı kalmaktadır. Oysa yoksulluk yalnızca sınıfsal faktörler ile sınırlı değildir. Sınıfsal ilişkilerin ürettiği yoksulluğun toplumsal cinsiyet boyutu en az toplumsal iş bölümünün kendisi kadar önemlidir. Kaldı ki kapitalist ekonomik işleyiş içerisinde cinsiyete dayalı iş bölümü, sınıfsal ilişkiler ile tanımlanan toplumsal iş bölümünün yeniden üretim unsuru olarak ele alınmalıdır. Bu anlamda kadın yoksulluğu hane halkı yoksulluğundan ayrı bir boyut içermektedir (Ecevit, 1993: 21). Oysa devlet yönetiminin sınırlarını minimum düzeyde belirlemeyi amaçlayan klasik demokrasinin bütçe yaklaşımı, cinsiyetler arasındaki kaynak ve harcama sınırı ile ilgilenmemektedir. Klasik bütçe ve klasik demokrasi politik süreçlerin tüm aşamalarında toplumsal cinsiyet etkisini görmezden gelmektedir. Klasik bütçe anlayışının asgari düzeyde sunmayı planladığı kamu hizmetlerinin kim tarafından karşılandığı klasik iktisat biliminin konusu dâhilinde değildir. Toplumsal yeniden üretim süreçleri klasik iktisat için bir değer olarak ifade edilmemektedir. Hatta o kadar ki klasik iktisat siyasi, sosyal ve ekonomik yaşamın bir cinsiyetler düzeninden oluştuğunu dahi fark etmemektedir. Klasik iktisat yaklaşımının kamu harcamalarını gereksiz, verimsiz görmelerinin sonucunu da en çok toplumun dezavantajlı gruplarına kesilen bir fatura olarak görülmesi olağandır. Tüm eşitsiz sistemler içerisinde eşitsizliği meşru kılacak her müdahalesizlik tercihi eşitsizliği destekleyen, geliştiren ve çözümsüz bırakan bir hal almaktadır. Bu nedenle klasik demokrasi yaklaşımının bütçe pratiği, cinsiyet körü bütçe yaklaşımı olarak değerlendirilmektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere bu durum cinsiyet tarafsızlığı ile değil, cinsiyet körlüğü ile sonuçlanmaktadır (Budlendered, Sharp & Allen, 1998:6).

3.2. Sosyal Demokrasi ve Toplumsal Cinsiyete “Duyarlı” Bütçeleme

Sosyal demokrasi, Liberalizm ve Marksizm arasında yer alan bir yaklaşım olarak görülmektedir. Sosyal demokrasinin Marksist teori ile ilişkilendirildiği nokta, kapitalist sistem içerisinde toplumsal hak arayışına yaptığı vurgudan kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede liberalizmin en belirgin teorik argümanının serbest piyasa ekonomisi olmasına karşın sosyal demokrasi, piyasaya müdahale edilmesinin gerekliliğini savunmaktadır. Sosyal demokrasi bu kapsamda liberalizm ile ayrılmakla birlikte “sosyal piyasa ekonomisi” ya da “karma ekonomi” olarak da adlandırılmaktadır (Kamalak, 2013:13-14).

İngiliz siyasetçi Anthony Croslands, “sosyal demokrasiyi: siyasi liberalizm+ karma ekonomi + refah devleti + keynesyen ekonomi politikası + eşitlik taahhüdü” olarak geniş kapsamlı bir biçimde formüle etmiştir. Bununla birlikte sosyal demokrasi olgusuna ilişkin ele alınan bu yaklaşım, sosyal demokrasinin "kademeli" karakterine dikkate çekerek, kapitalist sosyoekonomik sisteme etkin bir biçimde oturduğunu vurgulamaktadır. Sosyal demokrasi, kapitalist sistem içerisinde reformlarla sağlanması beklenen iyileşmelerin kademeli olarak gerçekleşeceği algısı üzerine kuruludur. Başka bir deyişle, reforme edilmiş bir kapitalizm olarak kabul edilen sosyal ve politik bir rejim ön görmektedir (Moschonas, 2002:15).

Sosyal demokrasinin, sosyal haklar ve kapitalizm arasındaki “uzlaşmacı” yaklaşımı hegemonik bir güç olmasına, sorgulanmamasına ve alternatif yaklaşımların dışlanması neden olmaktadır. Sosyal demokrasi merkez olarak konumlandırılırken diğer demokrasi ve iktisat yaklaşımları marj dışına itilerek ötekiler olarak konumlandırılmaktadır. Bu anlamda sosyal piyasa ekonomisinin piyasa dışı faaliyetleri önemsememesi diğer iktisadi yaklaşımları marj dışında bırakmanın yanında kadını ve kadın deneyimlerini de göz ardı edilmesine neden olmaktadır (Özkaplan & Serdaroğlu, 2010: 18). Sosyal piyasa ekonomisi, hane içi emeği ücretlendirmedeği sürece kadınların toplumsal cinsiyet rollerinin radikal biçimde dönüşmesi oldukça güç bir hal almaktadır. Ailenin mutlu birlikteliğinin devamı adına kadınların ortaya koyduğu bakım emeği özünde yeniden üretimin büyük bir parçasıdır. Yeniden üretim süreci ise sosyal piyasa ekonomisi içerisinde değerli görülmemektedir. Oysaki sosyal devlet kapsamında yapılması beklenen birçok kamu hizmeti (yaşlı bakım evleri, kreşler, hasta ve engelli bakımı, yaşamın sürdürülebilirliği için temel gerekliliklerin yerine getirilmesi gibi) kadınların, duygusal ilişkiler sonucunda üstlendikleri emek ile desteklenmektedir.

Sosyal demokrasinin bu kapsamda hedeflediği, köklü bir toplumsal cinsiyet rollerinin dönüşümünden daha çok siyasi süreçleri toplumsal cinsiyete “duyarlı” hale getirmektir. Klasik demokrasi ile karşılaştığımızda, klasik demokrasi cinsiyetler düzenini yok sayarken, sosyal demokrasi siyasi süreçleri cinsiyete duyarlı hale getirmektedir. Ayrıca sosyal demokrasi, klasik demokrasi yaklaşımından farklı olarak dezavantajlı grupların konumunu iyileştirmek için bütçe ve diğer sosyo-ekonomik politika araçları ile müdahaleyi öngörmektedir. Feminist kuramcılar, sosyal demokrasi yaklaşımını klasik demokrasiye oranla daha fazla mali alana sahip olması nedeniyle öne çıkartmaktadırlar. Mali alan ile kastedilen ise, bütçeler üzerinde hükümetin daha fazla takdir yetkisinin olmasıdır. Bu “genişletilmiş mali alanın” toplumsal cinsiyet eşitliği savunucuları ve tüm toplumsal eşitsizlikler için daha fazla sosyal imkân yarattığı kabul edilmektedir (Elson, 2006: 240).

Sosyal demokrasinin, kadınların siyasetteki dezavantajlı konumlarından hareketle geliştirdiği en fazla ilgi uyandıran politikası ise, siyasette cinsiyet kotası uygulamasıdır. Sosyal demokrasi cinsiyet kotasını, kadınların siyasi arenadan dışlanmasını engellemek adına oluşturulmuş bir yol haritası olarak sunmaktadır. Literatürde kadınların kısa vadede hızlı bir şekilde politikaya dahil edilmesi adına kota uygulamalarının etkili bir araç olduğu hâkim görüş olsa da kota uygulamaları farklı tartışmaları beraberinde getirmiştir.

Kotalara yöneltilen eleştirilerin başında kadınlar homojen bir grup gibi algılanıp kadınlara ilişkin sorunları ve talepleri tek bir çatı altında birleştirilmiş olması gelmektedir. Oysaki sınıf, etnik köken, din, kırsal/ kentsel arka plan kadınların ihtiyaçlarını farklılaştırmaktadır. Başka bir deyişle biyolojik ortaklık kadınların siyasal hayatta temsili için tek başına yeterli değildir. Kotalarının başarısı temsil gruplarında çeşitlilik, katılımın güçlenmesi, ideolojik ve psikolojik baskıların ortadan kalkmasına bağlıdır. Tüm bu faktörlerin yanında seçmenlerin çoğunluğunun oy verme davranışı ilkel sadakatlere ve ataerkil ilişkilere bağlıdır. Daha geniş siyasi dönüşüm olmadan cinsiyet kotaları kadınların siyasi yaşamda yer almasını güçlendirmek için önemli bir adım olmakla birlikte yeterli değildir (Bari, 2005:7).

Temsil yetkisine ilişkin vurgulanması gereken bir diğer nokta, kadınların bütçe komisyonundaki varlıklarının bir azınlık oluşturmasıdır. Kadınlar daha çok aile, sosyal politikalar gibi alanlarla ilişkilendirilirken iktisadi kaynakların dağılımını sağlayan bütçe, ekonomi gibi alanlarda kadınlar yok denecek kadar az sayıda yer almaktadır. Temsil yetkisinden beklenen, farklılıkları kapsayan bir sayısal çoğunluğa ulaşılmasıdır. Temsil ilişkisi kurulurken yalnızca

cinsiyet ortaklığı değil, politik ortaklıkta gerekmektedir. Bu anlamda kotaların sadece siyasetteki kadın sayısı gibi niceliksel verilerle değerlendirilmesinin yanında niteliksel oluşumları da göz önüne alacak biçimde geliştirilmesi, daha gerçekçi bir temsil mekanizmasının kurulmasına yardımcı olacaktır.

Kadınların ve dezavantajlı grupların yetersiz temsili, yurttaşlık haklarının kullanım biçimini etkilemektedir. Yurttaşlığın hak olarak kazanılmasının yanında, yurttaşlığın ne kadar aktif bir biçimde kullanılmasına imkân tanındığı devlet- yurttaş ilişkisini şekillendirmektedir. Bu açıdan, sosyal demokrasi de kadınların yetersiz temsili ve kadınların “eksik” yurttaşlığı ile sonuçlanmaktadır. Eksik yurttaşlık kadının bütçe hakkının önüne geçmektedir. Yetersiz temsil, cinsiyetler arasındaki kaynak dağılımını orantısız biçimde kadınların ve dezavantajlı grupların aleyhine etkilemektedir. Kadınların bütçe hakkını zedeleyen başka bir unsur da sosyal hizmet niteliğindeki kamusal alanda sunulması beklenen hizmetlerin kadının ücretsiz emeği ile sürdürülmesidir.

Toplumsal cinsiyete “duyarlı” bütçe yaklaşımı, kadınların dezavantajlı konumları üzerine inşa edilmiş gündelik yaşam pratiklerini değiştirmek üzerine kuruludur. Ancak bu durum toplumsal cinsiyet rollerinin kronikleşmesine neden olmaktadır. Toplumsal cinsiyet bütçeleme anlayışından beklenen toplumsal cinsiyet rollerinde köklü bir devinimi gerçekleştirebilmesidir. Yani sosyal demokrasinin sistem içerisinde ürettiği politikalar kadınların konumunu iyileştirme hedefinde olsalar dahi yeterli gelmemektedir. Bu politikalar genellikle kadınlara yönelik doğrudan kamu hizmetlerinden oluşmamakta, ebeveynlere ya da hane içi gereksinimlere yönelik “sosyal hizmetlerin”, “kadına yönelik” bir kamu hizmeti olarak adlandırılması ile sonuçlanmaktadır. Bu durum ise kadının özel alandaki varlığını güçlendirmekte, kamusal alanda ise etkisiz kılmaktadır.

Sosyal demokrasinin varlığı elbette kadınların gündelik yaşamlarını iyileştirmekte ve bireysel yapabilirliklerini arttırmaktadır. Çoğunlukla kadınların üzerinde olan bakım işlerinin kamusal bir hizmet biçiminde sunulması kadınların kendilerini geliştirebilecekleri zamanı yaratmalarına olanak tanımaktadır. Bu anlamda sosyal demokrasi ve sosyal demokrasi modeli ile ilişkilendirdiğimiz toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe yaklaşımı kadınların yaşamını “mevcut toplumsal cinsiyet rolleri” içerisinde iyileştirmektedir. Ancak mevcut toplumsal cinsiyet rolleri kadınların hayatına ücretsiz bakım emeği, bağımlı bir sosyo- ekonomik konum, çalışan kadınlar için çifte emek sömürüsü olarak yansımaktadır. Bu nedenle yalnızca mevcut toplumsal cinsiyet

rolleri üzerinden bir iyileştirme yapmak toplumsal cinsiyet temelli bütçeleme ile asıl amaçlanan dönüşümü beraberinde getirmemektedir.

Sosyal demokrasi yaklaşımının ortaya koyduğu sosyal politikalar, refah devleti modeli ile görünür kılınmıştır. Refah devletinin kurumsallaşması 1883 yılında Almanya’da Bismarck tarafından uygulanmaya başlanan sosyal güvenlik sigorta sistemi ile şekillenmiştir. Sosyal güvenlik sisteminin temel amacı devletin ücretli olarak çalışan işçilere bir güvenceyi sağlamasıdır. Sosyal güvenlik sisteminin ücretli çalışanlar üzerinden bir güvence taahhüt ediyor olması sistemin sınıfsal farklılıkların yanında toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini besleyici doğasını da ortaya koymaktadır (Davutoğlu, 2016: 174). Refah devleti kapitalist süreç içerisinde kitlelerin mutlakiyetçi yapıdan demokratik yapılara geçmeleri ile ortaya çıkmıştır. Bu anlamda refah devletinin gelişimi, sosyal politikaların kurumsallaşması ve kamu bütçelerindeki sosyal paylara ayrılan miktarın artması olarak iki temel bileşen üzerinde şekillenmektedir. Sosyal demokrasi yaklaşımının kapitalizme olan bakış açısı refah devleti ile somutlaşmaktadır (Koray, 2005:184-186). Refah devleti, sosyal politika alanlarının tanınması ve dezavantajlı grupların konumunun iyileştirilmesi gibi müdahale gerektiren sorunların kapitalizm içerisinde devlet eliyle çözümünü sağlamayı hedefleyen demokratik bir yol bulmayı amaçlamaktadır. Ancak kadının ücretsiz emeğini görünmez kılmaya devam etmesi, sosyal demokrasi anlayışının ve refah devletinin toplumsal cinsiyet perspektifinden yeniden değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya koymakta ve katılımcı yaklaşımlar ve toplumsal cinsiyet “esaslı” bütçeleme gibi alternatif yaklaşımların varlığını görünür kılma ihtiyacını doğurmaktadır.

3.3. Katılımcı Demokrasi ve Katılımcı Temelde Cinsiyet “Esaslı” Bütçeleme

Temsili demokrasinin kadınlar, LGBTİ+ ve azınlıklar gibi sistem içerisinde hegemonik güce sahip olmayan grupları yeterince kapsamaması, temsil mekanizmasının salt homojen bir grup içerisinde sınırlı tutulması daha geniş yelpazede katılımcı mekanizmalara olan ihtiyacı arttırmaktadır. İlhan Tekeli, temsili demokrasiden katılımcı demokrasiye geçişi “yarı-zamanlı vatandaşlıktan” çıkıp “tam zamanlı vatandaşlığa” geçiş olarak tanımlamaktadır. Ayrıca Tekeli, katılımcı demokrasiyi “demokrasinin demokratikleştirilmesi” olarak ifade etmektedir (Tekeli, 2004:1).

Katılımcı bütçe uygulaması ilk kez 1989 yılında Brezilya’nın Rio Grande De Sul eyaletinin başkenti Porto Alegre kentinde uygulanmaya başlanmıştır (Wampler,2007;23). Porto Alegre’de

katılımcı bütçeleme anlayışı direkt olarak toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ile ilgili bir taahhütte bulunmamakla birlikte, yerel düzeydeki tüm sosyal ve ekonomik eşitsizlikler ile ilgili bir çerçeve sunmaktadır. Katılımcılık, kadınların kaynaklara erişimini ve kolektif karar alma süreçlerindeki nüfuz etme gücünü arttırmaktadır. Dolayısıyla katılımcı temelde cinsiyet bütçeleme, cinsiyet eşitsizliklerini önlemek adına önemli bir etken olma potansiyeline sahiptir. Geleneksel katılımcı yaklaşımlar, geniş paydaş katılımı sunma imkânlarına rağmen toplumsal cinsiyet sorunlarını pratikte yüzeysel biçimde ele almaktadırlar. Burada dikkat edilmesi gereken unsur, bütçeler oluşturulurken yalnızca katılımcı unsurların sağlanması değil, güç ilişkisinde cinsiyetler arasındaki dengenin de sağlanması beklenmektedir (Cecilia Ng, 2016:19).

Katılımcı demokrasi ve toplumsal cinsiyet bütçe yaklaşımının bir araya geldiği ortak bir bütçe pratiği öngörülmektedir. Farklı ülkelerde uygulama alanı bulan ve “well-being-gender budget” olarak tanımlanan bütçe yaklaşımına katılımcı unsurları dahil etmenin çok daha uygun olduğu görülmektedir (Klatzer, Addabbo , AlarconGarcía & O’Hagan: 2018;116). Well -being bütçe yaklaşımı Amartya Sen, Martha Nussbaum ve Ingrid Robeyns’in çalışmalarında geliştirdiği “yapabilirlikler yaklaşımı” esas alınarak oluşturulmuştur (Klatzer vd, 2018:123). Yapabilirlikler yaklaşımı, bireylerin yaşam kalitesini arttırmayı ve dezavantajlı kişilerin konumunu iyileştirme yolu ile toplumsal adaleti sağlamayı amaçlayan bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede yapabilirlikler yaklaşımı, hak ve özgürlüklerin varlığı kadar hak ve özgürlüklere olan erişimi de sorgulamaktadır. Bu anlamda yapabilirlik, insanın yaşam standartlarını yalnızca bireysel yeteneklerine bağlı olarak değerlendirmeyip, ekonomik, siyasi ve toplumsal olgular tarafından oluşturulan ve erişim olanakları belirlenen hak ve özgürlükler olarak ifade edilmektedir (Nussbaum, 2011: 20).

Gülay Günlük Şenesen ve Ümit Şenesen, yabancı literatürde well-being olarak adlandırılan kavramın karşılığını “dirlik” olarak Türkçe literatüre kazandırmışlardır. Dirlik temelli bütçelemeyi diğer cinsiyet temelli bütçe yaklaşımlarından farklı kılan unsur ise, kadın ve erkeklerin farklı yapabilirlikleri üzerine odaklanmış bir bütçe politikası öneriyor olmasıdır. Dirlik temelli bütçe yaklaşımı özellikle yerel yönetimlerde uygulanabilir bir bütçe yaklaşımıdır. Buna göre dirlik temelli bütçeleme, demokrasi yaklaşımları adına en önemli etkisi bütçe süreçlerinde katılımcılığı belirgin biçimde vurguluyor olması ile ilişkilendirilmektedir (Günlük Şenesen vd, 2014: 73-74).

Toplumsal cinsiyet bütçelerinin katılımcı temelde oluşturulmasına dair birkaç noktaya değinilmesi gerekmektedir. İlk olarak kadınların siyasi katılımının her zaman doğrudan kadın çıkarlarının gündeme gelmesiyle sonuçlanmasa da katılımdaki artışın bu durumu kuvvetlendirecek olmasıdır. İkinci olarak cinsiyet temelli bütçe yaklaşımları mı katılımı sağlamaktadır yoksa kadınların katılımı sonucunda mı cinsiyet temelli bütçe yaklaşımları ortaya çıkmaktadır sorunsalının çözülmesi gerekmektedir. Debbie Budlender, bu durumu yumurta ve tavuk ilişkisine benzer bir paradoksa benzetmektedir. Son olarak ise katılımı oluşturan unsurların hükümet tarafından sınırlandırılmamasına özen gösteriyor olmasıdır. Sürecin kadınların katılımı adına doğru biçimde işlemesi için, bürokrasiye, parlamentoya veya sivil toplum kuruluşlarına katılımın sağlandığından emin olmak gerekmektedir. Katılımın yeterliliği ve katılımın yelpazesi katılımcı temelde cinsiyet bütçelemesinin merkezine alınması gereken bir konuyu oluşturmaktadır (Budlender, 2005: 21-22).

Toplumsal cinsiyet esaslı bütçeleme, belirtildiği gibi katılımcılığı vurgulamaktadır. Katılımcı demokrasi son yıllarda farklı siyasi ekoller tarafından benimsenen ve yeniden tartışılan bir konu haline almaktadır. Ancak katılımcı demokrasinin ortaya çıkışı uzun yıllar öncesine dayanmaktadır. Ünlü Fransız Filozof J.J.Rousseau temsil yetkisinin yalnızca, temsil edecek kişiyi seçerken özgürlük tanıdığını diğer tüm karar alma süreçlerinde ise bireyi bu özgürlükten yoksun bıraktığını ifade etmektedir. Rousseau, egemenliğin devredilemeyeceğini ve temsil mekanizmasının bunun aracı olamayacağını belirtmektedir (J.J.Rousseau, 2012: 90).

J.J.Rousseau insanların eşit, özgür olmadıkları gerekçesiyle yönetenlere eleştirel bir bakış açısı ile yaklaşmış, eşitliği, özgürlüğü ve katılımı savunmuştur. Ancak savunulan eşitlik ve özgürlük yalnızca tam yurttaş olarak kabul edilen ergin erkekler üzerine kurulu bir ideal düzen arayışı olduğu için J.J.Rousseau'nun kurduğu model eksik kalmaktadır. Temsili demokrasi anlayışını kabul etmeyerek tüm yurttaşların hak ve yasalara eşit, doğrudan katılımının gerekliliği üzerinde durmuş fakat katılımcı modele kadınları dahil etmemiştir (Deniz, 2009: 39).

Carole Pateman, "The Sexual Contract" (Cinsel Sözleşme) kitabında, bir klasik olarak kabul görmüş Jean-Jacques Rousseau tarafından yazılan Toplum Sözleşmesini feminist perspektiften değerlendirmektedir. Vatandaşlar için özgürlük yolu olarak sunulan toplum sözleşmesinin özünde erkek kardeşler arasında yapılmış bir sözleşme olduğunu dile getirmektedir. Pateman'a göre liberal vatandaşlık tanımları eril imgeler üzerine kuruludur. Dolayısıyla kadınların

liberal demokraside kazandıkları yurttaşlık hakları dahi kadınların niteliklerinin değersizleştirildiği ataerkil iktidar yapısı içinde kazanılmıştır. Kadınların eşitlik talebi, kadınların erkeklere benzemesi anlamına gelen ataerkil vatandaşlık tanımlarını kabul etmesi ile değil, kadınların kendine özgü nitelikleri, faaliyetleri kapsayan bir vatandaşlık tanımını içermesi ile kabul edilmelidir (Mouffe, 1993: 80).

Kadınların vatandaşlık haklarını tam anlamıyla kullanamaması, kamusal alanda eşitlik arayışını, vatandaşlık kavramını ve özel alanı sorgulama ihtiyacını doğurmaktadır. Yurttaşlık tanımlarının dar niteliği “tam yurttaş” olarak kabul görmeyen kimliklerin varlığının giderek artmasına neden olmaktadır. Sasha Roseneil tüm bu kaygıları göz önüne alarak, kapsayıcı bir yurttaşlık kavramını ortaya atmaktadır. Roseneil, kamusal alan ve özel alan ayrımının nihai olarak çizilemeyeceğini vurgulayarak mahrem hayattaki eşitsizlikleri sorunsallaştırma ve siyasal alanda görünür kılabilmek adına “mahrem yurttaşlık” kavramını ortaya koymaktadır. Mahrem yurttaşlık kavramı, Ken Plummer’in (1995) “Telling sexual stories: Power, change and social worlds” (Cinsiyet Hikâyelerini Anlatmak: Güç, Değişim ve Sosyal Dünyalar) kitabı referans alınarak ortaya çıkmıştır (Feuvre ve Roseneil, 2014: 9). Buna göre mahrem yurttaşlık, özünde geleneksel aile tanımlarının dışında kalan ailelerin ve bireylerin, mahrem hayattaki sorunlarının siyasallaşması olarak tanımlanmaktadır.

Mahrem yurttaşlık kavramı, mahrem hayat ve yurttaşlık arasında doğrudan bir ilişki içermesi bakımından önemlidir. Kamusal alan- özel alan dikotomisinin özünde birbiriyle iç içe geçmiş kavramlar olduğunu vurgulamakta ve “özel alan politiktir” şiarından yola çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin bir sonucu olarak kadınların aile, mahrem hayat, ev ve duygu dünyasıyla ilişkilendirilmesine karşın erkeklerin rasyonelite, yurttaşlık, politika ile ilişkilendirilmesinin mahrem hayatta yaşanan sorunların da görünmez kılınmasına ve siyasal alandan dışlanmasına neden olmaktadır. Bu noktada mahrem yurttaşlık kavramı ile amaçlanan; hukuk ve politikaların kadınların, LGBTİ+ bireylerinin mahrem hayatlarında tehdit olarak gördükleri unsurları politik süreçlerin içine yerleştirmek ve yeterli çözüm araçlarını uygulamak olarak özetlenebilir (Roseneil, 2014).

4. Sosyal Hizmet mi? Kadına Yönelik Kamu Hizmeti mi?

Toplumsal cinsiyet temelli bütçe yaklaşımında kamu harcamalarının cinsiyetler için farklı fayda ve sonuçlar üretmesi üzerinde durulmaktadır. Kamu harcamalarının cinsiyetler üzerindeki

farklı faydalarını göz önüne alırken, kadınların mevcut toplumsal konumları üzerinden doğrudan ve dolaylı etkilerini analiz etmek, toplumsal cinsiyet temelli bütçeleme sistemine daha derin bir bakış açısı sunmaktadır. Çalışmada kamu harcamalarının dolaylı ve dolaysız analizi, kamu hizmetlerinin gerçekten kadınlara yönelik sunulan hizmetler mi olduğu yoksa hane halkı gereksinimlerini karşılayan sosyal hizmetler mi olduğu sorusundan hareketle ayrılmıştır. Toplumsal cinsiyet politikalarından beklenen, günlük ihtiyaç ve taleplere yönelik geliştirilen kamu politikalarının bütünsel çerçevede toplumsal cinsiyet rollerinin yerleşmesine dayanak oluşturulmamasıdır. Başka bir ifadeyle toplumsal cinsiyet temelli politikaların hedefi, cinsiyetlerin günlük yaşam pratiklerini kolaylaştırmanın yanında toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlar ve erkekler için düzenlenmiş cinsiyet normlarının dışına çıkarabilmektir. Bu nedenle oluşturulan politikaların günlük kazanımlar adına asıl amaçlanan çerçeveden uzaklaşmaması beklenmektedir.

Sosyal demokrasi geleneğinin bütçe pratiği olarak ele aldığımız toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe yaklaşımı, sosyal hizmet niteliğindeki kamu hizmetlerini kadına yönelik kamu hizmeti olarak sunmaktadır. Bu durum kadının özel alan ile ilişkilendirilmesi ve aslında ebeveynlere veya diğer aile bireylerine yönelik olan kamu hizmetlerinin kadına yönelik kamu hizmeti olarak tanımlanmasına neden olmaktadır. Elbette kadınlara yönelik “dolaylı” kamu hizmetleri, mevcut toplumsal cinsiyet rolleri içerisinde kadınların günlük yaşamlarını destekleyici sonuçlar doğurmaktadır. Burada vurgulanmak istenen, dolaylı olarak tanımlanan kamu hizmetlerinin kadınların yapabilirliklerini olumlu etkilediği reddedilmemekle birlikte mevcut toplumsal cinsiyet rollerinin meşrulaştırılmasında bir araç olarak kullanıldığıdır.

Toplumsal cinsiyet politikaları oluşturulurken üzerinde durulması gereken temel olgu, kadına yönelik kamu hizmetlerinin kadının toplumsal kimliğini nasıl etkilediğidir. Toplumsal cinsiyet bütçeleri aracılığıyla aile devamlılığı adına ücretsiz emek politikaları ile çocuk veya yaşlı bakımını orantısız bir biçimde üstlenen kadın rolü mü desteklenmektedir yoksa ekonomik bağımsızlığın kazanılmasına imkân yaratılan, siyasi alanda doğrudan yer alan, bedeni üzerindeki özerkliğini sağlamış bir kadın rolü mü desteklenmektedir. Bu söylemi daha somut biçimde açıklayabilmek adına, kadınların ekonomik özgürlüklerini kazanmak amacıyla yerel yönetimler tarafından sunulan meslek kurslarının içeriği örnek gösterilebilir. Yerel yönetimlerin bütçeleri incelendiğinde kadınlara yönelik kamu hizmetleri içerisinde yer alan meslek kurslarının açılılık, dikiş, el sanatları, kuaförlük gibi daha çok kadınların toplumsal cinsiyet rolleri ile ilişkilendirilen alanların eğitimini kapsadığı görülmektedir. Bu politikalar hazırlanırken kadınların ilgi alanları

tamamen mevcut toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden tanımlanmaktadır. Oysa uzay bilimleri, araba tamiri, mühendislik, sosyal bilimler gibi konularda kadınların ilgi alanı içerisinde yer alabilir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet bütçeleri ve politikaları ile asıl amaçlanan bu rollerin kalıcı ve etkin biçimde dönüştürülmesi hedefinden uzaklaşmaktadır.

Toplumsal cinsiyet bakış açısı ile değerlendirilebilecek bir başka harcama kalemi ise, çocuk ve yaşlı bakım hizmetlerinin doğrudan kadına yönelik sunulan bir kamu hizmeti olarak ele alınmasıdır. Bakım hizmetlerin sosyal hizmet üretim alanları olduğu gerçeğinden uzaklaşarak çocuk bakımını ebeveynlere yönelik bir kamu hizmeti olarak değil, kadının annelik rolüne sunulan bir hizmet olarak tanımlanmasının toplumsal cinsiyet rollerinin kronikleşmesine neden olduğunu belirtmek gerekmektedir. Sosyal hizmet kapsamındaki kamusal hizmetlerin, kadınlara yönelik kamu hizmeti olarak sunulması kadınların bütçe hakkının “saptırılmasına” ya da bütçe hakkının “gasp” edilmesine neden olmaktadır.

Kadınların toplumsal cinsiyet bütçe sistemi ile bütçe haklarını daha yetkin kullanımlarını sağlayabilmek adına kamu harcamalarını “dolaylı ve “doğrudan” kadına yönelik kamu hizmetleri olarak ayırmayı uygun görmekteyiz. Bu kapsamda dolaylı kamu hizmetleri olarak nitelendirdiğimiz kamu harcamaları özünde sosyal hizmet niteliğindeki kamu harcamalarıdır. Doğrudan kamu hizmetleri ise kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden bağımsız bireysel yeteneklerinin geliştirilmesini hedefleyen kamu hizmetleridir.

Doğrudan kamu hizmetleri olarak tanımladığımız kamu hizmetlerinin temel özelliği kadınların bütçe hakkını doğrudan kadınlar için kullanımını ifade etmesidir. Bununla birlikte dolaylı kamu hizmetlerini özel kılan unsur ise, kadınların yapabilirliklerine olan erişimi sağlamakta etkin bir araç olarak işlev görmeleridir. Kadınların yapabilirliklere erişiminde karşılaştıkları en büyük zorluk, sistemsal ve çevresel olarak karşılaştıkları engellerdir. Toplumsal cinsiyet rolleri sonucunda ortaya çıkan bütçenin zaman kullanım etkisi ise sistemsal engellerin başında gelmektedir. Dolaylı kamu hizmetleri tam da bu noktada kadınların günlük yaşam pratiklerini kolaylaştırarak zaman kullanımını arttırır ve yapabilirlikleri kadınlar adına daha erişilebilir kılar.

Tüm bu çerçevede oluşturulan kamu hizmetlerinin dolaylı ve doğrudan ayrımını öncelikle hangi kamu hizmetlerinin dolaylı hangi kamu hizmetlerinin ise doğrudan olduğunu saptamak gerekmektedir. Bu kapsamda öncelikle kuramsal çerçevede sunulan gerekçelerle kamu hizmetleri spesifik biçimde ele alınmakta ve aşağıda sunulan tablo üzerinde somutlaştırılmaktadır.

Tablo 2

Kadınlara Yönelik Kamu Hizmetlerinde Dolaylı- Doğrudan Ayrımı

Doğrudan Kamu Hizmetleri	Dolaylı Kamu Hizmetleri
-Kadın istihdamını arttırmak, meslek kurslarının yaygınlaşması ve katılımın sağlanması	- Gündüz bakım evleri, kreşlerin yerel yönetimlerde açılması; kreşler ebeveynlere yönelik bir kamu hizmeti olmasına rağmen kadınlara yönelik bir kamu hizmeti olarak sunulmaktadır. Ancak toplumsal cinsiyet rolleri gereği kadınların üstlendiği çocuk bakımı kadın istihdam oranlarını olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle gündüz bakım evleri kadınlara yönelik dolaylı bir kamu hizmeti halini almaktadır. - Yaşlı ve hasta bakım evleri açmak; Toplumsal cinsiyet rolleri gereği kadınların üzerinde kalan başka bir bakım emeği de yaşlı ve evde bakıma ihtiyacı olan hasta bakım hizmetidir. Yaşlı ve hasta bakım hizmetlerini ulaşılabilir, güvenilir ve her yerel yönetimde açmak doğrudan kadına yönelik bir kamu hizmeti olmamasına karşılık kadınların beşerî yeteneklerini güçlendirecekleri zaman yaratacak ve kadınların ücretlendirilen işlerde çalışmalarına imkân yaratacaktır.
-Kaldırımların, park ve bahçelerin yerel yönetimlerde engelli bireyleri ve kadınları düşünülerek tasarlanması	- Kaldırımların, oyun alanlarının bebek arabalarını kullanmada kolaylık sağlayacak şekilde tasarlanması; Bebek bakım hizmetinin annenin görevi olarak kabul edilmesinin sonucunda kadına yönelik hizmet olarak sunulmaktadır.
-Kadın emeğini görünür kılmak; kadınların ev içi emek ve yaşlı bakım hizmeti gibi tüm zamanlarını alan işlerin, hastanedeki bir hemşire veya çalışan bir işçi ücreti gibi hesaplanıp emeğin görünür kılınmasını sağlamak	- Kadınların ev eksenli çalışmalarını desteklemek
-Kadınları bedensel güçlerini desteklemek, öz savunma sporlarının teşvik edilmesi -Kadınların neden sığınma evlerine ihtiyaç duyulduğunun araştırılması, toplumsal şiddet ve kadına şiddet konuları hakkında eğitimlerin sürekli ve ısrarcı devamlılığının sağlanması	- Kadın sığınma evlerini açmak; Kadınların kentte kendilerini güvende hissedecekleri ve barınmalarını sağlayacak destek birimlerinin olması hayati önem taşımaktadır. Ancak bununla birlikte çözüm sığınacak kadın sayısındaki artışa karşılık sığınma evlerinin çoğalmasından ziyade kadınların sığınmaya ihtiyaç duyduğu faktörleri en aza indirmek, ortadan kaldırmaktır.
-Kadınların sokaklarda güvenliğinin artırılması, suç oranlarının düşürülmesi için gerekli önlemlerin alınması	- Sokak lambalarının ve sokak kameralarının artırılması; ne yazık ki kadınların karanlık saatlerde ulaşımını sağlaması veya herhangi bir sebeple sokakta bulunması hayatı ile ödediği bir bedel halini almaktadır. Sokak lambalarının aydınlattığı sokaklar elbette ki suç oranlarının düşmesi için yeterli bir sebep değildir. Ancak

	lambaların ve kameraların olduğu bir sokak en azından suçu görünür kılmak adına önemlidir.
-Engelli bireylerin istihdamı; Kamu kuruluşlarına %3 oranında engelli birey istihdam etme zorunluluğu getirilmiştir. Ancak bu oran engelli bireylerin kadrolara yerleştirilmesi için uygun niteliklere sahip olmaması gibi nedenlerle doldurulamamıştır. Engelli istihdamlarının sağlanması için öncelikle devletin, bireylerin mevcut koşullarına uygun gerekli eğitim çalışmalarını sağlayıp, kamu ve özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarında istihdam edilmeleri konusunda gereken ciddi adımların atılması ve bunun denetiminin sağlanması gerekmektedir.	
-Kadınlara Yönelik Sağlık Harcamaları; Sağlık hizmetleri kadınların hamilelik sürecinde ve doğum sırasında duyulan ihtiyaca cevap verecek kapsam ve nitelikte olmalıdır. Aile planlaması ve doğum kontrolü gibi kadınların yaşantılarını derinden etkileyecek konular ile ilgili özellikle kırsal kesimdeki kadınlar için bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır. Kadınların sıkça yakalandıkları rahim, göğüs kanseri gibi günümüzde çığ gibi büyüyen hastalıklar için gerekli kontroller sağlık kuruluşları tarafından düzenli olarak yapılmalıdır.	
-Kadınlara ve Kız Çocuklarına Yönelik Eğitim Harcamaları;	
-Sanatsal ve Kültürel Faaliyetlerin Arttırılması; Kadınların hem toplumsal cinsiyet eşitliği hem farklı konular üzerinde bilinçlenmesini sağlayacak sosyal aktivitelerin olmasının yanı sıra sınırlı sosyal yaşam alanlarına sahip engelli bireyler için düzenlenecek sanatsal ve kültürel faaliyetlerin belirli bir düzen içerisinde devam etmesi adına ödenek ayırmak.	
-Kadın ve dezavantajlılar konusunda çalışma yürüten sivil toplum kuruluşları ile iş birliğini sağlayacak koordine merkezleri oluşturmak.	
-Belediye teşkilatlanmalarında kadın sayısını arttırmak; kadınların hem siyasi yönetimde hem de idari işlerde yer almalarını sağlamak, yerel yönetim birimlerinde doğrudan söz sahibi olma hakkına sahip olmalarını sağlamak.	
-Toplu taşıma araçlarında kadın sürücü sayılarını arttırmak	

Not. Tablo tarafımızca hazırlanmıştır

5. Sonuç

Toplumsal cinsiyet bütçeleme yaklaşımının siyasi boyutu, demokrasi modelleri ile ilişkilendirilmiş ve ele alınan her demokrasi modeline özgü bir toplumsal cinsiyet temelli bütçe yaklaşımı ortaya konmuştur. Bu kapsamda farklı demokrasi geleneklerine göre tanımladığımız, devlet modelleri, kadınların yurttaşlık ve bütçe haklarına olan erişimleri toplumsal cinsiyet perspektifinden değerlendirilmiştir. Kadınların kamusal alandaki varlığının görünür kılınması, yurttaşlık haklarını etkilemekte dolayısıyla bütçenin kullanım yetkisi olan bütçe hakkını da sınırlandırmaktadır. Siyasal ve kamusal alan içerisinde yürütülen bu süreç birbiriyle yakından ilişkilidir. Bu kapsamda toplumsal cinsiyet temelli bütçeleme demokrasi modelleri ile ve siyasi süreçlerle ilişkilendirilerek değerlendirilmesi toplumsal cinsiyet temelli bütçeye daha gerçekçi bir yaklaşım ile bakmamız açısından önemlidir.

Demokrasi modellerindeki farklılıklara rağmen toplumsal cinsiyet temelli olarak ele aldığımız yaklaşımların, özünde ortak temel ve kabuller üzerine kurulu olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu anlamda toplumsal cinsiyet esaslı bütçeleme, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe yaklaşımının öğretilerini reddetmemektedir. Ancak alternatif bir bütçe sistemi olarak önerilen toplumsal cinsiyet esaslı bütçe, cinsler arasındaki ilişkilerin sosyo-ekonomik etkileri üzerinden kurulan bir bütçeleme sistemi olmanın ötesinde, toplumdaki tüm asimetric ilişkilerin giderilmesine yönelik bir bütçe sistemi olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede ele aldığımız iki bütçe yaklaşımı arasındaki temel fark, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımının kadınların toplumsal cinsiyet rollerinin üstü örtük biçimde kabulünden hareket etmesine karşılık, toplumsal cinsiyet esaslı bütçe yaklaşımının hedefi toplumsal cinsiyet rollerinin radikal biçimde dönüştürülmesi ve cinsler arasındaki eşitliğin görülür biçimde sağlanmasıdır.

Başka bir ifadeyle kadınların kapitalist sistem içerisinde günlük yaşam deneyimlerinin iyileştirilmesi yeterli görülmemektedir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe yaklaşımı kadının özel alan rolünün bütçeler yoluyla meşrulaştırılmasını sağlamaktadır. Oysa toplumsal cinsiyet esaslı bütçe yaklaşımı ile amaçlanan günlük yaşam pratiğini kolaylaştıracak cinsiyet normlarını dönüştürmenin yanında yapısal cinsiyet eşitsizliklerinin de kalıcı çözümlere kavuşmasıdır. Çalışmanın nihai amacı, toplumsal cinsiyet temelli bütçeleme yaklaşımı kapsamında ele alınan her uygulamanın aynı sonuçları doğurmadığını ortaya koymaktır. Bu kapsamda değişen demokrasi

modelleri ile ilişkilendirilen toplumsal cinsiyet bütçelemesinin, kadınların bütçe hakkını ve yurttaşlık kapsamalarını farklı biçimlerde şekillendirildiği görülmektedir.

Çalışmada vurgulanan bir diğer nokta, kadına yönelik kamu harcamalarını dolaylı ve doğrudan olarak iki temel kategoriye ayrılmasıdır. Bu ayrımın temel sebebi kadının bütçe hakkının doğru biçimde analiz edilmesini sağlamaktır. Aile ve sosyal yaşamın devamlılığı için gerekli sosyal hizmet harcamalarının (çocuk bakım evleri, yaşlı bakım evleri gibi) kadına yönelik bir kamu harcaması olarak sunulması kadının bütçe hakkının bir sapmasıdır. Temelde sosyal demokrasi geleneğinin bütçe pratiği olarak değerlendirdiğimiz toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe yaklaşımı tam da bu noktada kadınların sosyo- ekonomik varlığını mevcut toplumsal cinsiyet rollerini dönüştürmeden iyileştirme aracı olarak kullanmaktadır. Sosyal hizmet niteliğindeki kamu harcamalarının, kadına yönelik kamu hizmeti olarak sunulması kadının ücretsiz bakım emeğindeki rolünün kabulünden hareketle ortaya çıkmaktadır. Öncelikle yapılması gereken cinsiyetler arasındaki iş bölümünün orantılı, kamusal ve özel alan içerisinde dengeli olarak ele alındığı bir kaynak bölüşümü ortaya koymaktır. Kadınların bütçeye sundukları katkının karşılığını alabilmeleri, kaynakların bütçe aracılığıyla yeniden dağılımına bağlıdır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet esaslı bütçe yaklaşımları ile doğrudan kadınların yer aldığı katılımcı mekanizmalarla oluşturulmalıdır. Bu kapsamda ortaya konulan, katılımcı demokrasi geleneğinin bütçe pratiği olarak tanımladığımız toplumsal cinsiyet esaslı bütçe yaklaşımı bu potansiyeli taşımaktadır.

Kaynakça

- Bari, F. (2005, November). Women's political participation: Issues and challenges. In *United Nations Division for the Advancement of Women Expert Group Meeting: Enhancing Participation of Women in Development through an Enabling Environment for Achieving Gender Equality and the Advancement of Women*. Bangkok.
- Budlender, D., Sharp, R., & Allen, K. (1998). *How to do a gender-sensitive budget analysis: Contemporary research and practice*. Commonwealth Secretariat.
- Davutoğlu, A. (2016). Refah Devletinin Kurucu Belgelerinde Kadının Adı Yok: Beveridge Raporu'nun Cinsiyetçi Karakteri. *VIII. Sosyal İnsan Hakları Ulusal Sempozyumu*, (pp. 145-153). Kocaeli.
- Deniz, Ş. (2009). Türkiye'de demokrasi ve yurttaşlık düşüncesi perspektifinden kadınların siyasi hayattaki temsili: Kadın politikacılar üzerine bir inceleme. Yayınlanmamış doktora tezi, Ege Üniversitesi
- Ecevit, Y. (1993). Aile, Kadın ve Devlet İlişkilerinin Değerlendirilmesinde Klasik ve Yeni Yaklaşımlar. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, sayı: (1), 9-34.
- Eley, G. (2008). *Demokrasiyi Kurmak & Avrupa Solunun Tarihi (1850-2000)*. İstanbul: Doruk Yayınları.
- Elson, D. (2006). Gender equality, public finance and globalization. In J.K. Boyce, S. Cullenberg, P. K. Pattanaik, & R. Pollin (ed) *Human Development in the Era of Globalization: Essays in Honor of Keith B. Griffin*, (pp.239-256). Edward Elgar Publishing Inc, Northampton.
- Günlük Şenesen, G. (2008). Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Türkiye İçin Bir Değerlendirme, *Bütçe Sürecinde Parlatonun Değişen Rolü Sempozyumu*, Bütçelemede Yeni Yaklaşımlar Oturumu, (pp. 327-350), 8-9 Ekim 2008, Afyonkarahisar.
- Günlük-Şenesen, G., Ergüneş, N., Yakar-Önal, A., Yakut-Çakar, B., & Yücel, Y. (2014). *Kamu politikaları, yerel yönetimler, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme: Kadın dostu kentler, Türkiye örneği* (Tübitak SOBAG: 112K481 No'lu Proje Raporu).
- Hooks, B. (2000). *Feminism is for everybody: Passionate politics*. Pluto Press.
- Kadın- Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (KEFEK), (2016). Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme raporu. Alınan yer <http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/02/KEFEK-Toplumsal-Cinsiyete-Duyarl%C4%B1-B%C3%BCT%C3%A7eleme-Raporu-Temmuz-2014-.pdf>
- Kamalak, İ. (2013). *Sosyal demokrasi'ye giriş* içinde (ss. 11-42), Sosyal Demokrasi Notları. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

- Klatzer, E., Addabbo, T., Alarcon-García, G., & O'Hagan, A. (2018). Developments in Practice: Methodologies and Approaches to Gender Budgeting. In .A. O' Hagan & E. Klatzer (Eds), *Gender Budgeting in Europe* (pp. 109-133). Palgrave Macmillan, Cham.
- Koray, M. (2005). *Avrupa toplum modeli*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Le Feuvre, N., and Roseneil, S. (2014). Entanglements of economic and intimate citizenship: Individualization and gender (in) equality in a changing Europe. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 21(4), 529-561.
- McKay, A. (2004). Developing a Gender Budget Initiative: A Question of Process or Policy? Lessons Learned From the Scottish Experience. *Gender Studies*, 4.
- Mill, J. S. (1871). Women" s Suffrage [3]. *Speech in*, 1850-73.
- Moschonas, G. (2002). *In The Name of Social Democracy: The Great Transformation, 1945 to The Present*. (Translated by G. Elliott). London: Verso.
- Mouffe, C. (1993). *The return of the political*. London: Verso.
- Musgrave, R.A. (1994). *Public Finance in Theory and Practice*. Fifth Edition.
- Musgrave, R.A. (2004). *Kamu Maliyesi Teorisi*. (O, Şener ve Y, Methıbay, Çev.) Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Ng, C. (2016). Making Public Expenditures Equitable: Gender Responsive and Participatory Budgeting. In C.Ng (Ed) *Gender Responsive and Participatory Budgeting* (pp. 1-16). Springer, Cham, New York.
- Nussbaum, M. C. (2011). *Creating capabilities*. Harvard University Press.
- Phillips, A. (2012). *Demokrasinin Cinsiyeti*. (A. Türker, Çev). İstanbul: Metis Yayınları.
- Quinn, S. (2009). *Gender Budgeting: Practical Implementation*. Council of Europe. Directorate General of Human Rights and Legal Affairs.
- Rawls, J. (2005). *A Theory of Justice*. Orginal (1971). London.
- Roseneil, S. (2014). Geleneksel aile dışında mahrem yurttaşlık: Siyaset, politikalar ve gündelik yaşam. In N. Boztekin (Ed), *Başka Bir Aile Mümkün Mü?*. Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, Alınan yer <https://research.sabanciuniv.edu/24929/1/BaskaBirAileMumkunMu.pdf#page=10>
- Schumpeter A. Joseph, (1975). *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York: Harper Perennial.
- Schmidt, M, G. (2001) *Demokrasi Kuramlarına Giriş*. (M.E. Karataş, Çev.) Ankara: Vadi Yayınları.
- Serdaroğlu, U ve Özkaplan, N. (2010). İktisat ve toplumsal cinsiyet- iktisatta kadın kimliği. Ufuk Serdaroğlu (Ed.), *İktisat ve Toplumsal Cinsiyet* (pp. 18- 29). İstanbul: Efil Yayınevi.

- Tekeli, İ. (2004), “Katılımcı Demokrasi, Sivil Ağlar ve Sivil Toplum Kuruluşları”, 15. Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu. Alınan yer https://stk.bilgi.edu.tr/media/cd/01/doc/okuma_02-2.pdf
- Tekeli, İ. (2009). *Akılcı Planlamadan, bir Demokrasi Projesi Olarak Planlamaya*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Wampler, B. (2007). A Guide to Participatory Budgeting. In A. Shah (Ed), *Participatory Budgeting*, (pp. 21-54). Washington, D.C.: The World Bank.